

O človeški duši.

Spisal Conf. Albert.

(Dalje.)

Vsled teh nagonov ali organov raztrinja se vnanja čutljivost petero: v vid, sluh, voh, okus i čut. Vsaki iz med teh ima svoj predmet. Vid ima luč z barvami, ki se v njej rodé, sluh glasove, voh vonjave, okus slasti i čut ali občutljivost sploh.

Stvari ali predmete, ktere duša z navedenimi občutki spoznava, razdeljevali so stari na troje: v lastne, občne i slučajne. Reči, za spoznanje, kterih duša poseben čut upotrebljuje, prištevali so prvemu, kterih se z dvema čutoma zaveda, drugemu, i ktere niti z enim posebnim, niti z dvema, nego le v obče čutimo, priredevali so tretjemu oddelku.

Tako zamoremo barvo le z očesom, raztežino pak z očesom i roko spoznati; barva spada torej k lastnemu, raztežina k občnemu čutju. Življenje, istoto, pa ne moremo reči, da je s tem ali unim čutom niti v posebnem niti v občnem smislu spoznamo, take reči so torej slučajnega čutja.

Za pervaka med čuti imamo navadno vid, kajti on bavi se z najbolj obširnim predmetom, i zamore posebno s pripomočjo umetnih orodij mnoge stvari na enkrat i to celó v neizmirmi daljavi spoznati. Modri stvarnik odločil mu je vzvišeno mesto na človeškem obličji i podaril mu neprecenljive moči i zmožnosti. — Oko je zerkalo serca i duše, v njem vtrinja se radost, žalost; žarni njegovi blesk razodeva pogum i njegovo pomračenje bojazen. V njem leskečejo i razgrinjajo se kreposti i strasti.

Njemu sledi gledé odličnosti sluh. Kolike vrednosti je tudi ta čut za nas! V njegov delavni krog spada govor, prva vez družinskega življenja. On nam je navadna pot do umetnije i učenosti. Koliko veljave ima po njem petje i godba do nas! — Ako nebrojne težave i britkosti tarejo serce, ako v globočini grenkosti i bolesti že skoro se vtopila je duša ter obupno že povbeša se glava: zdrami don nas vbranih strun, mične harmonije zažgečejo uho; ko bi trenil, razvedri se čelo, pojasni oko, ter nove moči i novega življenja naserka i napije se duša iz čarobnoglasbenega vira.

Za njim prideta voh i okus. Pervi soznani nas s sopari, kteri puhté iz tel, ter prijavi nam, li so prijetne vonjave ali ognusne smeradi; drugi pak uveri nas o slastih, ktere vzrokuje s pripomočjo neke solivne moči raztoplјivost teles v ustih, ter pové, li so nam vgodne ali ne. Oba sta pri vžitku jedil i v življenju sploh velike važnosti za nas.

Zadnji je čut (tactus). Drugi četeri imajo vsaki svoj poseben kraj, kamor postavljen je njihov prestol; tako kraljuje vid v očeh, sluh gospodari v ušesih, voh v nosu i okus v ustih; a čut nima določnega organa. Ta razširja se po poveršju vsega života, najbolj izurjen je v rokah osobito v perstnih koncih. V življenji nam je jako potreben. On nam je zrokomerec, ter naznanja nam toplino i merzloto; dalje kakovost stvari, ktere nas obdajajo, li so mehke ali terde, puhle ali goste, tanke ali debele, dalje naznanja nam podobe, gibanja, razdaljenost i drugega več.

Kar se pak oživljenja i zbujenja posamesnih čutov tiče, je prvi, kteri se pri deci izuri, čut; njemu sledi okus, kterega upotrebljevanje je koj po rojstvu neobhodno potrebno; temu sledita voh i vid. Najzadnji pak odpre i razvije sluh svoje moči, kajti njega ne potrebuje človek tako rano, še le ko pričnè govoriti i učiti se.

Kakor je znano, so posamesni zmed peterih čutov pri nekterih živilih osobite popolnosti. Bistrost sokolova opeva se pogosto v južnoslovanskih narodnih pesnih; oster je voh lovskega psa, i čut odlikuje se s čudovito natančnostjo pri netopirjih.

Kakor smo že omenili, i kar nas skušnja uči, obdarjena so živa bitja poleg vnanje čutljivosti tudi z notranjo. A težko je razjasniti, kaj se pod zadnjo razumeva. Ona je središče, v kterem se vsi zunanji čuti strinjajo, da razsoduje se njihova skladnost ali neskladnost. Imeti jo čemo za ono tanjko zmožnost, ktera nas k spoznanju i razločevanju reči vodi od vnanje čutljivosti, domišljije i razuma. Na ta način zavedamo se svojega telesa, li je zdravo ali bolno, spočito ali trudno; i tako občutimo veselje i žalost. V pojasnenje naslednji primer:

Mislimo si hudo ranjenega človeka. Polno ljudi je okoli njega, vsi vidijo iste rane, vedó njih vzrok i sumijo o njih nasledku. Čut, domišljija i razsodnost je pri vseh jednaka. Vse je mirno, kar stopi neka žena med nje i zagledavši ranjenca milo i prestrašeno se zajoče. — Od kod to? Je-li kaj videla, ali si mislila, ali spoznala, kar niso tudi drugi videli i znali?

Nikakor ne; a čutila je nekaj, kar drugi čutili niso; ona je mati ranjenca nesrečnega. — Tù pokaže se notranji čut.

Temu čutu pripadajo vse strasti, i svoj sedež ima v možganih.

(Prih. dalje.)